

BELLETEN

Cilt: LXII

Aralık 1998

Sayı: 235

GÖLLER BÖLGESİ'NİN BATISINDA BULUNMUŞ
BİR "MADEN TAKLİDİ" TESTİ

HALİME HÜR YILMAZ

Tunç Çağlarının başlamasıyla Anadolu'da çeşitli madenlerden yapılan kapların üretimi de başlamıştır. Her ne kadar bu çağların bazı evrelerinde bazı bölgelerde madeni kaplar ele geçmemişse de, bunların seramikten taklitleri olabileceği düşünülen bazı kaplar, döneminin madeni kap tipleri hakkında fikir veren önemli örnekler oluşturmaktadırlar.

Bu yazımızda, Uşak Arkeoloji Müzesi'nin deposunda korunmakta olan zarif biçimi, kırmızı parlak perdahlı yüzeyi ve gövdesini bezeyen diyagonal olukları ile dikkati çeken bir "maden taklidi" gaga ağızlı testinin tanıtılması amaçlanmıştır¹. 1984 yılında Uşak İli'ne bağlı Karahallı İlçesi'nin Karbasan Köyü'nden getirildiği söylenen 6.1.84 envanter numaralı gaga ağızlı testinin buluntu yeri tam olarak saptanamamıştır.

Kabın Tanımı

Orta boylu olan testinin (Bkz. Şek. 1, Res. 1) yüksekliği 15.6 cm., gövde çapı 11.9 cm. dir. Testinin hamuru, pembe-kırmızımsı sarı renkli (MCC 5 YR 7/4-7/6) olup kum, mika ve çok az beyaz kalker katkılıdır. Elde biçimlendirilmiş olan testi özsüz ve orta derecede pişirilmiştir. Dış yüzeyi açık kırmızı-kırmızı renkte (MCC 2.5 YR 6/6-5/6) astarlı ve parlak perdahlıdır. Kabın karn kısmında yer-yer silinmiş olan astarı, siyah beneklidir. Boynun iç yüzeyi dış yüzeyinin renginde astarlanmış, perdahsız bırakılmış ve gagası hafifçe

¹ Bu kabı yayınlamama izin veren Uşak Arkeoloji Müzesi Müdürü Sayın Kâzım Akbıykoğlu'na teşekkürü bir borç bilirim. Metinde yer alan renk numaraları için bkz. Munsell Soil Color Charts, Baltimore, 1975. (Metinde bu yayın MCC olarak kısaltılmıştır).

öne doğru uzatılmıştır. Testinin boynu dar, gövdesi küresel biçimlendirilmiş olup, dibi yuvarlaktır. Dikey şerit kulbu ağız kenarı ile gövdeyi birbirine bağlamaktadır. Ağız kenarı yüksekliğini aşmayan kulbun büyük bir bölümü sonradan alçı ile tamamlanmıştır. Kabın gövdesi dikeye yakın diyagonal oluklarla bezenmiştir.

Seramik Benzerleri

Söz konusu testi gerek teknik özellikleri ve gerekse biçimi açısından Beycesultan'ın² Eski Tunç Çağı I dönemine tarihlenen biri çocuk mezarında (Şek. 2), diğeri yerleşim yerinde (Şek. 3) ele geçen testilere büyük benzerlik göstermektedir. Beycesultan'ın XVIIa yapı katında çocuk mezarında bulunan testi³ kırmızı perdahlı, karın bölgesi dikey oluklu ve yuvarlak dipli olup, Uşak'taki örnekten boyut bakımından biraz daha küçüktür. Beycesultan testi-sinin de, gaga kısmı hafifçe öne doğru çekilmiş, boyun kısmı silindirik olarak biçimlendirilmiştir. Ağız kenarı yüksekliğini aşmayan kulbu, karın bölgesine bağlanmıştır. Bu teknik özelliklerden ve biçiminden dolayı Uşak örneği, Beycesultan'da mezar buluntusu olarak ele geçen testinin bir kopyası gibidir.

Beycesultan'ın XVII. yapı katında bulunan ikinci testi⁴ ise ince hamuru, kırmızı perdahlı astarı, dikey oluk bezemesi ve biçimi bakımından Uşak'taki testiye benzerlik göstermekle birlikte, hem daha küçük boyutlu oluşu, hem de boyun profilinin içbükey oluşu gibi küçük ayrıntıların dışında yakın bir benzeridir.

Orta Anadolu Platosu ile Batı Anadolu Bölgesi arasındaki İntikal Bölgesi'nde yer alan ve seramik geleneğinde yerel özelliklerin daha kuvvetli hissedildiği Kusura'da⁵ kazı sonrasında bulunan bir testi (Şek. 4) kırmızı astarlı ve iyi perdahlı olup, gerek biçimi ve gerekse küresel gövdesi üzerindeki dikey oluklarından dolayı, Uşak örneğinin yakın benzerleri arasında yer almaktadır⁶. Afyon Arkeoloji Müzesi'nde E.318 envanter numarası ile kayıtlı bulunan bu testi, daha büyük boyutlu oluşu ve koyu gri-kırmızı hamur rengi gibi küçük ayrıntılarda Uşak testisinden farklılaşmaktadır.

² Lloyd ve Mellaart 1962, s. 126, Şek. P.18, 1.2.

³ a.e. Şek. P.18, 1.

⁴ a.e. Şek. P.18, 2.

⁵ Özgüç, T., 1963, s. 41.

⁶ Efe, İlaşlı ve Topbaş 1995, s. 391, Şek. 26, No. 105, s. 395, Şek. 30, No. 105.

Benzer süsleme tekniğinde yapılmış ve Kusura örneği gibi sağlam ele geçen bir başka testi ise (Şek. 5), Afyon İli'nin İhsaniye İlçesine bağlı Akören'de⁷ bulunmuştur. Bugün Afyon Müzesi'nde korunan E.7439 envanter numaralı bu testi, biçim açısından Uşak örneğine benzemekle birlikte, küresel gövdesinin yatay oluklarla bezenmiş olması ve uzun silindirik boynundan dolayı hem Kusura, hem de Uşak örneğinden kısmen ayrılmaktadır. İnce, kırmızı-portakal renkli hamurlu bu testi, koyu kırmızı astarlı ve parlak perdahlıdır.

Yukarıda sözü edilen sağlam kapların dışında, dikey veya yatay oluklarla bezenmiş gövde veya ağız kenar parçaları, Afyon'un yaklaşık 14 km. kuzeyinde yer alan Kaklık Mevkii'nde⁸ 1983/1984 yılları kurtarma kazıları sırasında ele geçirilmiştir. Eski Tunç Çağı'nın başlarına tarihlendirilen Kaklık Mevkii'ndeki yerleşim yerinin çeşitli açmalarında ele geçen bu tür parçalar, farklı mal grupları ile temsil edilmişlerdir. Bunlardan dikey oluklu bir gövde parçası⁹ kahverengimsi gri yüzeyli, perdahlı ve ince pembemsi devetüyü renğinde hamurlu olup, T. Efe¹⁰ tarafından "olasılıkla ithal" olarak değerlendirilmiştir.

1983 yılında Burdur-Isparta çevresinde yürütülen yüzey araştırmaları sırasında, Karamanlı Bucağı'nın kuzeydoğu sınırında ve Karataş Gölü'nün batısında yer alan Mürseller Höyük'te¹¹ ele geçen koyu kurşuni renkli parçalar arasında dikey derin oluklu bir parça bulunmuş olup, Eski Tunç Çağı'na tarihlendirilmiştir. Yine Burdur bölgesinde Çebiş Köyü'nün 3 km. kuzeydoğusunda, Kayalı Mevkii'nde tespit edilen Çebiş Höyük'te¹² Eski Tunç Çağı I dönemine tarihlendirilen yatay oluk bezemeli bir parça bulunmuştur. Yatay oluk bezemeli diğer bir örnek ise, Konya İli'ne bağlı Yazla Kasabası'nın 500 m. güneybatısında yer alan İncetepe'de¹³ ele geçmiş olup, Eski Tunç Çağı I dönemine tarihlendirilmiştir.

⁷ a.e. s. 391, Şek. 26, No. 106, s. 395, Şek. 30, No. 106.

⁸ a.e. s. 391, Şek. 26, No. 99-103.

⁹ a.e. s. 391, Şek. 26, No. 99.

¹⁰ a.e. s. 390, No. 99.

¹¹ Özsait 1985, s. 212, Res. 5: alttan sağdaki parça; a.y. 1989, Lev. XIX, Res. 16: alttan sağdaki parça.

¹² Özsait 1993, s. 340, Res. 8: alttan soldaki parça.

¹³ Özsait 1992, s. 385, Res. 5: üstten soldaki parça.

İntikal Bölgesi'ndeki Yortan mezarlığına ait bir başka testi¹⁴ siyah astarlı ve perdahlıdır (Şek. 6). British Müzesi'nde korunan 132407 envanter numaralı bu testi, Yortan ve Güneybatı Anadolu'dan bilinen diğer oluk bezemeli testilerden, özellikle çok belirgin kaburga şeklindeki bezemelerinden dolayı farklılık göstermektedir. Bu testinin gaga ağzı geniş ve yassı olup, Yortan'da bilinmeyen bir tipi temsil etmektedir. T. Kâmil¹⁵ tarafından Yortan'ın "A" sınıfı kapları arasında incelenen ve Eski Tunç Çağı II dönemine tarihlendirilen bu testi, Yortan için yabancı bir biçim olarak yorumlanmıştır. Oldukça öne çekik yassı gaga ağzı, kısa silindirik boynu ve dikdörtgen kesitli kulp özelliklerinden dolayı Uşak örneğinden farklılaşan bu testi¹⁶, daha çok Güneybatı Anadolu'da¹⁷ Eski Tunç Çağı'nda revaçta olan oluk bezemelerle süslenmiştir. İç Anadolu Bölgesi'nin kuzeybatısında, "Demircihüyük Kültürü"ne de yabancı olmayan oluk bezeme çeşidi, Demircihüyük¹⁸ kazılarında da iyi bilinmektedir. Demircihüyük'ün yerleşim yerinde ele geçen bir testi¹⁹, üzerindeki oluklar açısından Yortan örneğine kısmen benzerlik göstermektedir.

Göller Bölgesi'nin güneyinde, Elmalı Ovası'nda, Güneybatı Anadolu'nun Eski Tunç Çağı'na tarihlendirilen en büyük mezarlığına sahip Karataş-Semayük'te²⁰ de dikey oluklarla bezenmiş bir testi bulunmuştur. Geniş ağızlı olan bu testinin kısa boynunun etrafı yumrularla bezenmiştir. Bu testi basık küresel gövdesinden ve üzerinde birden fazla bezeme çeşidinin yer almasından dolayı hem Uşak örneğinden, hem de Kusura ile Akören testilerinden yerel özellikleriyle ayrılmaktadır.

Madeni Benzerleri

Bugüne kadar Uşak testisinin veya en yakın benzerlerinin görüldüğü Beycesultan ve Kusura testilerinin madeni örneklerine rastlanmamıştır. Ancak, MÖ. 3. binde Orta Anadolu'da madeni kapların varlığı Alaca Höyük, Mahmatlar ve Horoztepe'den bilinmektedir.

¹⁴ Kâmil 1982, s. 105, No. 242.

¹⁵ a.e. s. 47-48.

¹⁶ a.e. Şek. 75, No. 242.

¹⁷ Ormerod 1911-1912, s. 83, Şek. 2; Kâmil 1982, s. 47-48.

¹⁸ Korfmann 1979, Şek. 11, No. 1.

¹⁹ Efe 1988, Lev. 34, No. 2.

²⁰ Mellink 1965, s. 245, Lev. 62, Şek. 21.

Alaca Höyük'te Eski Tunç Çağı II/III dönemlerine tarihlenen 5. yapı katındaki "H" mezarında ele geçen gümüş bir testi²¹, biçim açısından Uşak örneğine yakın görünmektedir. Her iki testinin yükselen ağız kenarlarının ön taraflarının gaga şeklinde uzatılmış olmaları, silindirik boyunları, yaklaşık küresel gövdeleri ve şerit kulplarının birleştirilmeleri açısından aralarında benzerlik kurulabilmektedir.

Mahmatlar'da ele geçen ve Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde 15076 envanter numarası ile kayıtlı olan bir altın testi²² ile Metropolitan Müzesi'nde korunmakta olan ve Mahmatlar'dan geldiği düşünülen 57.67 envanter numaralı diğer bir altın testi²³ biçimleri ve şerit kulplu olmaları bakımından Uşak testisine benzerlik göstermelerine karşın, boyun biçimleri açısından farklılık göstermektedirler. Yükseklikleri Uşak testisinden biraz fazla olan her iki testinin de gaga bölümlerinin kırılmış olmaları, gagalarının duruşlarının tanımlanmasını engellemektedir. Eski Tunç Çağı II dönemine tarihlendirilen söz konusu testilerin üzerlerinde yer alan bezemeler oluklardan oluşmakla birlikte, Uşak Müzesi'nde bulunan örnekten çok daha zengin motif repertuarına sahiptirler.

Horoztepe'de açığa çıkartılan Eski Tunç Çağı Mezarlığı'nda ele geçen ve halen Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde 18528 envanter numarası ile kayıtlı olan tunç bir testi²⁴ de Uşak örneğinden biraz daha yüksektir. Söz konusu eser biçimi ve şerit kulplu oluşu bakımından Uşak testisine benzemekle birlikte, aşağı doğru eğilmiş gaga ağızı, hafif içbükey dibi ve bezemesiz oluşu bakımından Uşak testisinden farklılaşmaktadır. Horoztepe örneği Eski Tunç Çağı sonu ile Orta Tunç Çağı başlarına tarihlendirilmektedir²⁵.

Tarihlendirme ve Sonuç

Yukarıda karşılaştırma malzemesi olarak değerlendirilen kaplar arasında (Bkz. Harita), Uşak Müzesi'nde korunan gaga ağızlı testiye büyük bir benzerlik gösteren Beycesultan örnekleri hafirleri tarafından Eski Tunç Çağı I dönemine tarihlendirilmişlerdir²⁶. M.J. Mellink²⁷ ve H. Parzinger²⁸ Beyce-

²¹ Koşay 1951, Lev. CXXXII, CLXXVI.

²² Koşay ve Akok 1950, Lev. XXXVII; Toker 1992, s. 183, Şek. 3.

²³ Tezcan 1960, s. 13-28, Lev. 15; O'Neill 1987, s. 116-117.

²⁴ Özgüç ve Akok 1958, Lev. IV, 3, Res. 4; Toker 1992, s. 185, Şek. 8.

²⁵ Özgüç ve Akok 1958, s. 31.

²⁶ Lloyd ve Mellaart 1962, s. 116 v.d., s. 125-126.

²⁷ Mellink 1992, s. 173, Tablo 3.

²⁸ Parzinger 1993, s. 219-220.

sultan'ın XVII. tabakasını Eski Tunç Çağı Ib evresine yerleştirmektedirler. Kaklık Mevkii'ndeki benzer kap türlerine ait parçalar ile 1962 yılında Afyon Müzesi'ne Kusura'dan getirilen iki testi de Eski Tunç Çağı I dönemine tarihlendirilmişlerdir. Biçimsel olarak her üç merkezin kaplarına çok yakın görünen Uşak örneği, teknik özellikleri bakımından, Beycesultan örneklerinin en yakın benzeri olup, Eski Tunç Çağı I döneminde üretilmiş olmalıdır.

Beycesultan'ın batısında ve yakınında yer alan Karbasan Köyü'nden getirilen söz konusu testi, gerek biçimi ve gerekse bezemesi bakımından Denizli, Afyon ve Kütahya illerinde MÖ. 3. binde iskân edilmiş olan ve yukarıda adı geçen yerleşim yerlerinde açığa çıkartılan kapların karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır.

Şimdiye kadar bu köyden herhangi bir prehistorik buluntu bilinmediği için, bu testinin Beycesultan'dan gelmiş olabileceği tahmin edilebilir.

Eski Tunç Çağı'nın I evresine tarihlendirilen ve bu özelliklere sahip madeni kapların henüz ele geçmemiş olmalarına karşın, yukarıda sözü edilen ve Eski Tunç Çağı'nın II-III evrelerine tarihlendirilen madeni örneklerin de yardımıyla, pişmiş topraktan yapılmış tek kulplu, küçük gagalı, parlak perdahlı ve oluk bezemeli kapların madeni öncülerinin bulunduğu düşünülebilir. Anadolu'da bu çağın madeni kap repertuvarına ilişkin bilgiler daha çok Orta Anadolu Bölgesi'nde yer alan mezarlıklardan edinilmektedir. Bu tür seramik kapların Göller Bölgesi'nde üretilmeleri, henüz ele geçmemiş olmakla birlikte, bu bölgede de benzeri madeni kapların üretilmiş olabileceğini akla getirmektedir.

Göller Bölgesi üretimi olduğundan şüphe etmediğimiz Uşak Müzesi'ndeki testi, en yakın benzerlerinin Beycesultan'da bulunması nedeniyle, belki de bu yerleşim yerinde bulunmuş ve daha geç bir tarihte Uşak Müzesi'ne teslim edilmiş de olabilir.